

University of Groningen

Christelijke religie en historie in de theologie van W. Herrmann

Korff, Frederik Willem Adrianus

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1922

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Korff, F. W. A. (1922). *Christelijke religie en historie in de theologie van W. Herrmann*. Ruys.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Besluit.

Ten aanzien van het verschijnsel der Christelijke religie zien wij ons in systematisch opzicht tot tweeërlei taak geroepen. In de eerste plaats hebben wij, gebruik makende van de resultaten, welke door de theologische studiën van literairen, historischen en psychologischen aard worden opgeleverd, het wezen en den inhoud dier religie, zoowel wat betreft haar specifiek religieus als wat betreft haar specifiek Christelijk karakter steeds klaarder te verstaan en tot steeds zuiverder uitdrukking te brengen. Ten tweede dienen wij de plaats aan te wijzen, welke de Christelijke religie, gelijk wij dan meenen haar te moeten zien en weergeven, inneemt in het menschelijk geestesleven, niet ten einde daardoor voor ons in onze kwaliteit van theoretische wezens haar waarheid te bewijzen, maar omdat wij in genoemde hoedanigheid nu eenmaal geen afstand kunnen doen van de aanspraak op eenheid van ons bewustzijn. De waarde van elk wijsgeerig-theologisch gedachtegeheel hangt af van de mate, waarin en de wijze, waarop het deze tweeledige taak weet te volbrengen.

Als wij tot slot van ons onderzoek naar de verhouding van Christendom en historie in Herrmann's theologie, waardoor ons tevens de grondlijnen dier gansche theologie werden blootgelegd, het door Herrmann geleverde meten aan dezen dubbelen maatstaf, komen wij tot twee onderling zeer uiteenlopende conclusies.

Wat het eerste aangaat, moet met dankbaarheid de groote wins erkend worden, die Herrmann's uiteenzettingen ons bieden. Men zou de geheele geschiedenis van het Christendom van het begin af kunnen beschrijven als de geschiedenis der geleidelijke ontdekking van het Christendom, speciaal als de geschiedenis der geleidelijke ontdekking van de beteekenis, die de persoon van Jezus Christus voor de menschheid heeft. Welnu in zulk een geschiedenis zou aan Herrmann een eigen en belangrijke plaats toekomen. Duidelijker dan bij iemand te voren treedt bij hem aan den dag, hoe ons geestelijk leven in rechtstreeksche verhouding kan staan tot Jezus' historische persoonlijkheid.

In het Roomsche-Katholicisme — om ons tot het Christendom in zijn Westersch-Europeeschen vorm te beperken — heeft de mensch eigenlijk slechts te maken met de nalatenschap van Christus, welke hem door de kerk wordt uitgedeeld, niet met Christus zelf¹⁾, en in den nevenvorm van dat Roomsche-Katholicisme, die door de Protestantsche orthodoxie ver-tegenwoordigd wordt, is het, niet wat de verhouding tot de kerk maar wat die tot Christus betreft, ten slotte niet anders. Christus wordt hier gedacht als subject van een „werk”, welks waarde in de eerste plaats gelegen is in de beteekenis, die het heeft voor God, ja welks noodzakelijkheid voor God op algemeen-rationeel geachte, juridische gronden logisch wordt aangetoond. Dat Christus inderdaad dit werk, welks spits naar

¹⁾ Harnack — Lehrbuch der Dogmengeschichte 4 III S. 84.

God is gekeerd, heeft volbracht, kan juist vanwege die richting ervan door ons natuurlijk niet worden ervaren. Wat hier in de geschiedenis tot stand gebracht heet te zijn, kunnen wij niet in haar zelve aanschouwen; het moet ons bij de aanschouwing der geschiedenis nog door een afzonderlijke mededeeling als haar geheimzinnige achtergrond worden onthuld en dan door ons worden „geloofd”. Zoo vormt hier de geschiedenis met haar aldus verstrekte interpretatie den inhoud van een leerstuk, van het voornaamste leerstuk, dat den mensch ter instemming wordt voorgehouden. Het is uiteraard zeer wel mogelijk, dat met deze theologie een oprechte, ons beschamende mate van vertrouwen op en liefde voor den Verlosser gepaard gaat, maar het geheel blijft, dank zij die theologie, uiterst onklaar en het gevaar niet denkbeeldig, dat het „werk” van Jezus Zijn persoon verdringt.

Op de theologische ontwikkelingslijn, die door de namen Luther, Schleiermacher en Ritschl vertegenwoordigd wordt, komt Herrmann tot een geheel afwijkende beschouwing, die trouwens ook door andere, mystieke en piëtistische geestesstroomingen op allerlei wijze voorbereid was doch bij hem met meer klaarheid en consequentie dan bij één zijner voorgangers ontwikkeld wordt. Hier wordt de waarde van Christus niet allereerst gezocht in de volbrenging van een langs religieus weg voor ons niet te benaderen „werk”, maar in de beteekenis, die Zijn persoon zelf, als wij haar in de geschiedenis, in onze geschiedenis ontmoeten, voor ons kan verkrijgen. Hier wordt ons geen psychologisch en zedelijk onverdedigbare eisch gesteld tot het gelooven van een leerstuk over Jezus, doch enkel gevraagd, dat wij ons aan Zijn persoonlijke beïnvloeding bloot stellen en aan den indruk, die daarbij van Hem uitgaat, ons niet onttrekken. Dan kan Jezus Zijn „werk” aan ons doen, hierin bestaande, dat Zijn historische gestalte voor ons oprijst als de openbaring Gods aan ons persoonlijk, die ons door haar aanwezigheid in de geschiedenis de werkelijkheid en de genade Gods waarborgt. Zoo wordt hier de verhouding van geschiedenis en geloof een levende en onmiddellijke; de geschiedenis legitimeert zich in haar waarde rechtstreeks voor het geloof, meer nog: het is de geschiedenis zelf, die het geloof draagt.

Het is uit onze bespreking van Herrmann's gedachtenopzet wel gebleken, dat het allerminst onze bedoeling is, als zou hij ons in dezen niets meer te doen hebben overgelaten. Maar wel meenen wij, dat zijn beschouwing een ongemeen belangrijke bijdrage levert tot het verstaan der beteekenis van Jezus Christus en daarom een hoogtepunt vormt in de geschiedenis der theologie.

Anders staat het ten aanzien van het tweede door ons genoemde punt. Hier heeft Herrmann de taak van den *systematicus* slechts voor een gedeelte aanvaard en zich voor het overige verplicht geacht haar met nadruk af te wijzen. Hij heeft voor de religie in het menschelijk geestesleven enkel aansluiting gezocht bij de zedelijkheid, doch verder gemeend haar zelfstandigheid alleen te kunnen handhaven door haar met dat geestesleven in scherp contrast te brengen. Gelijk wij herhaaldelijk bij hem de neiging hebben opgemerkt ter wille van een belangrijk, door hem gevonden waarheidsmoment al het andere te verwaarloozen en ter zijde te stellen, zoo heeft hij ook, om den eigen aard en het eigen recht van het Christelijk-religieuze leven te beveiligen, de harmonie van ons bewustzijn in zijn geheel prijsgegeven.

Wij zien hier één der beide eenzijdigheden, welke den wijsgeerig-theologischen systematicus bedreigen. Het blijkt, dat de twee helften zijner taak onderling in spanning verkeerden. Vervult hij de eerste naar behooren, dan loopt hij juist daardoor gevaar ten opzichte van de tweede te kort te schieten, zooals dat inderdaad met Herrmann is gebeurd. Zijn eenzijdigheid moge historisch verstaanbaar, misschien zelfs historisch noodzakelijk zijn; zij moge ons, daar de religie immers grooter goed is dan bewustzijns-harmonie, in allen gevalle het beste waarborgen, — zij is er, gelijk elke eenzijdigheid, ten slotte toch slechts om overwonnen te worden.

De theoloog van onzen tijd, die ons daarbij uitnemende diensten kan bewijzen, is Troeltsch¹⁾. Hij acht het zijn taak de religie uit het isolement, waarin met name de Ritschlsche theologie haar gebracht heeft, te verlossen en haar weer in het geheel van het geestesleven thuis te brengen. Vooral in zijn aansluiting bij de Badensche wijsgeerige school wijst hij ons den weg, dien de theologie in onze dagen te gaan heeft om den samenhang met de cultuurwetenschappen te hervinden en te bevestigen.

Evenwel dient er op gewezen te worden, dat Troeltsch daarbij op zijn beurt in een nieuwe eenzijdigheid is vervallen, nu naar den tegenovergestelden kant. Het is ons in den loop onzer bespreking meer dan eens gebleken, hoe hij in naam van de eenheid der functies van den menschelijken geest op uiterst belangrijke punten allerlei laat varen, dat ons religieuze leven, zal het zijn Christelijk karakter behouden, niet missen, ja niet eenmaal dubieus stellen kan. Hij verklaart Herrmann's opvatting van het Christelijk heils — en Godsgeloof geheel en al in zijn gedachtenraam te kunnen opnemen²⁾, maar die opname komt toch niet tot stand, zonder dat ter wille van dat gedachtenraam bestanddeelen, die mee tot het beste van Herrmann's opvatting behooren, worden weggesneden. Er bestaat trouwens over het geheel gevaar, dat het religieuze leven bij Troeltsch niet ten volle in zijn eigenaardigheid erkend wordt. De spanning tusschen de beide helften der systematische taak blijkt een zoodanige te zijn, dat wie zich inzonderheid op de tweede toelegt, daardoor wederom kans loopt ten aanzien van de eerste in het schuldboek te geraken.

Het zal er derhalve op aankomen, eenerzijds de groote winst, die Herrmann's levensarbeid voor het centraal probleem der nieuwere theologie heeft opgeleverd, onverkort te handhaven en in haar eigen onderstellingen en gevolgen steeds dieper door te denken, en anderzijds met behulp eener wijsbegeerte, die de verschillende waardesferen zoowel in haar zelfstandigheid als in haar samenhang erkent, aan de aldus verstande Christelijke religie in het geheel van het menschelijk waardeleven een plaats te geven. Naar deze synthese heen te wijzen is het doel van dit geschrift.

¹⁾ Verg. over hem o. a. Th. Kaftan — Ernst Troeltsch. Eine kritische Zeitstudie 1912, en J. Wendland — Philosophie und Christentum bei Ernst Troeltsch im Zusammenhange mit der Philosophie und Theologie des letzten Jahrhunderts Z. Th. K. 1914 S. 129 ff.

²⁾ Ges. Schriften II S. 768 f.